

ПРИМУШУВАННЯ ОСОБИ ДО ВИЛУЧЕННЯ ОРГАНІВ ЧИ ТКАНИН З МЕТОЮ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ

ФЛОРИЯ В.

*доктор права, професор
кафедри кримінального права і кримінології
Академії «Штефан чел Марє»
МВС Республіки Молдови*

Проаналізовано особливості правового регулювання кримінальної відповідальності за скоєння злочину, передбаченого ст. 158 Кримінального кодексу Республіки Молдови, а саме «Примушування особи до вилучення органів чи тканин». Охарактеризовано елементи складу цього злочину, здійснено порівняльний аналіз нормативного забезпечення відповідальності за скоєння цього злочину за кримінальним законодавством Російської Федерації, Румунії та України, а також сформульовано рекомендації щодо удосконалення окресленої сфери.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, трансплантація, злочин, вилучення органів чи тканин.

У ст. 158 Кримінального кодексу Республіки Молдови передбачено відповідальність за «1) примушування особи до вилучення органів чи тканин з метою трансплантації чи в інших цілях, здійснене із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування.

2) ту ж саму дію, вчинену щодо до особи, яка, як було відомо винному, перебувала в беспорядному стані або у матеріальній чи іншій залежності від нього».

Об'єктом злочину є суспільні відносини, що стосуються охорони здоров'я, тілесної недоторканності чи психічної свободи особи.

Предметом злочину є не будь-які анатомічні матеріали людини, а лише її органи і тканини. Об'єктивна сторона злочину виражається у діях щодо примушування особи до вилучення органів чи тканин з метою трансплантації чи в інших цілях, вчинених із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування.

Під примушуванням мається на увазі застосування до людини фізичного (нанесення ударів, побоїв, заподіяння легких тілесних ушкоджень, позбавлення свободи та ін.) чи психічного насильства (погрози застосування фізичного насильства), або застосування погроз розголошити інформацію, яка ганьбить людину, знищити чи пошкодити майно,

завдати шкоди її законним інтересам (звільнити з роботи тощо). Мета примушування – домогтися від людини, всупереч її волі, згоди на вилучення у неї будь-якого органа чи тканини.

Із суб'єктивної сторони, злочин, передбачений ст. 158 Кримінального кодексу Республіки Молдови, характеризується прямим умислом. Метою вилучення у людини шляхом примушування органів чи тканин є їх трансплантація іншій особі. Мотивами можуть слугувати корисливі чи кар'єристські цілі (наприклад, бажання вислужитися перед начальством) чи бажання допомогти близькій людині за рахунок здоров'я та життя сторонньої особи.

Суб'єктом злочину може бути як медичний працівник, що здійснює вилучення органів чи тканин, так і інша особа, яка вчиняє дії з примушування потерпілого з метою домогтися від нього згоди на вилучення органів чи тканин. Суб'єктом може бути також особа, з якою потерпілий перебуває у матеріальній чи іншій залежності.

Суб'єктом злочину (основного складу за ч. 1 ст. 158 Кримінального кодексу Республіки Молдови), може бути як медичний працівник, що здійснює вилучення органів чи тканин, так і інша особа, яка вчиняє дії з примушування потерпілого з метою домогтися від нього згоди на вилучення органів чи тканин.

Суб'єктом злочину (кваліфікованого складу за ч. 2 ст. 158 Кримінального кодексу Республіки Молдови), крім того, може бути особа, з якою потерпілий перебував у матеріальній чи іншій залежності. Безпорадним вважається стан особи, за якого вона без сторонньої допомоги не може вжити ефективних заходів для самозбереження. Причинами безпорадності можуть бути малолітність, старість, хвороба, інші безпорадні стани, зокрема наркотичне чи алкогольне сп'яніння, травма, непритомність, відсутність необхідних знань і навиків поведінки в екстремальних умовах (повінь, землетрус); відсутність навиків застосування певних механізмів, технічних, рятувальних засобів чи невміння керувати ними, нещасний випадок тощо.

Матеріальна залежність означає повне чи часткове перебування потерпілого на утриманні винного, а також у будь-якій іншій матеріальній залежності, наприклад, боржника від кредитора, спадкоємця від спадкодавця. Під іншою залежністю мається на увазі залежність службова, шлюбна, та, що виникає на основі факту проживання на житловій площі винного, залежність підопічного від опікуна, пацієнта від лікаря, залежність підозрюваного від органів кримінального переслідування тощо.

У Румунії відповідальність за ці злочини передбачена Законом № 2/1998 від 10 січня 1998 р. («Monitorul Oficial» № 8 від 13 січня 1998 р.). Причому коло дій, за які передбачена кримінальна відповідальність, у цьому законі ширше, ніж у кримінальних кодексах Республіки Молдови, Російської Федерації, України.

Ці злочини, особливо незаконна пересадка нирок, в останні роки набули поширення у багатьох країнах. Кримінальні справи за подібними статтями порушено в Молдові, Україні, Росії, Польщі і навіть у далекій Африці. Поліція Південно-Африканської Республіки розкрила міжнародний синдикат, що займався незаконною торгівлею людськими органами і проведенням операцій з пересадки нирок у приватній лікарні. Хірурги

клініки Святого Августа у м. Дурбан були тісно пов'язані зі злочинними угрупованнями у Бразилії та Ізраїлі. Це стало відомо завдяки двом затриманим громадянам цих країн, які прибули до Дурбану для того, аби продати свої нирки. Члени злочинного угруповання запропонували їм по 10 тисяч доларів за нирку. Тим, кому потрібна трансплантація, ці органи продають уже за 120 тисяч доларів. За налагодженою схемою, що діяла більше року, донора і людину, яка потребує трансплантації, доправляли в Дурбан, де і проводили операції. У Бразилії за підозрою у вербуванні потенційних донорів людських органів вже затримано 11 осіб.

Стаття 120 Кримінального кодексу Російської Федерації текстуально збігається зі ст. 158 Кримінального кодексу Республіки Молдова.

Законодавець в Україні детальніше регламентує відповідальність за ці злочини. У ст. 143 Кримінального кодексу України («Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини») закріплено:

1. Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини.
2. Вилучення у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації.
3. Дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені щодо особи, яка перебувала в безпорадному стані або в матеріальній чи іншій залежності від винного.
4. Незаконна торгівля органами або тканинами людини.
5. Дії, передбачені частинами другою, третьою чи четвертою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб, або участь у транснаціональних організаціях, які займаються такою діяльністю.

Отже, законодавець України передбачив інші обтяжуючі обставини, про які йшлося й у прикладі із ПАР.

У Молдові трансплантацію органів і тканин людини регулюють Закон Республіки Молдова № 473-XIV від 25 червня 1999 р. «Про трансплантацію органів і тканин людини» («Monitorul Oficial» № 94-95/474 від 26 серпня 1999 р.) і наказ Міністра охорони здоров'я Республіки Молдова № 297 від 16 грудня 1999 р. про застосування цього Закону («Monitorul Oficial» № 29-30/99 від 16 березня 2000 р.).

Примушування (примус) – це психічний тиск на потерпілого в будь-якій формі: погроз, обіцянок, пропозиції подарунків чи грошей тощо. Погрози можуть перерости у насильство, наприклад, побиття чи доправлення людини зв'язаною для примусової операції у медичний заклад. Однією із форм примушування до вилучення органів чи тканин може бути обман – під приводом необхідності медичної операції.

Під органами людини розуміють частини її організму, що виконують одну чи декілька специфічних функцій. Предметом трансплантації можуть бути такі органи: серце, легені, комплекс «серце-легені», печінка, нирки, підшлункова залоза із 12-палою кишкою, селезінка, а також тканини – система клітин і безклітинних структур, що характеризуються спільністю розвитку, побудови і специфічних функцій. Розрізняють такі види тканини: 1) м'які тканини (тверда мозгова оболонка і перикард); 2) тканини опорно-рухового апарату; 3) судини і клапани; 4) інші тканини.

Ця норма у кримінальному законодавстві Республіки Молдова нова. Її поява зумовлена поступом медицини, зокрема, успіхами трансплантації органів і тканин, що належать одній людині, іншій людині з метою відновлення її здоров'я та збереження життя. Водночас зросла ймовірність виникнення кримінальних ситуацій, пов'язаних з пошуком потенційних донорів і примушуванням їх до вилучення у них органів і тканин.

Склад злочину формальний: злочин вважається закінченим з моменту примушування, незалежно від того, вдалося чи ні подолати опір потерпілого. Якщо ж примушування реалізоване, орган чи тканини у потерпілого вилучені, скоєне слід кваліфікувати за сукупністю скоєних злочинів, згідно зі ст. 158 Кримінального кодексу Республіки Молдови і, залежно від наслідків, за відповідною статтею Кримінального кодексу. У випадку смерті потерпілого злочин слід кваліфікувати за сукупністю ст. 158 Кримінального кодексу Республіки Молдови і п. 1 ч. 3 ст. 145 Кримінального кодексу Республіки Молдови.

Цікавим у цьому контексті видається досвід Німеччини і Румунії. У ст. 16 Закону Румунії № 2/1998 закріплено, що «є злочином і карається позбавленням свободи від 1 до 3 років дія особи із передання своїх органів чи тканин з метою отримання вигоди». Цей закон передбачає кримінальну відповідальність і за інші дії, пов'язані з трансплантацією органів чи тканин, що караються і за кримінальними кодексами Республіки Молдови, Російської Федерації та України.

До чотирьох місяців позбавлення волі і штрафу розміром 2 тисячі євро за нелегальну торгівлю людськими органами засуджений у німецькому Касселі (земля Гессен) громадянин Австрії, що мешкає там. Австрієць ще 2001 р. «виставив» на продаж в інтернеті власну нирку. На його оголошення натрапив один німецький тележурналіст, який вирішив виступити в ролі «покупця». Зустріч з австрійцем і торгівлю з приводу ціни було записано за допомогою прихованої камери. Добровільний донор просив за нирку 66 тисяч євро, які йому й пообіцяли. Після отримання відеозапису прокуратура притягнула австрійця до кримінальної відповідальності. На суді 48-річний робітник-монтажник пояснив, що хотів врятувати від банкрутства фірму своєї подруги і не підозрював, що за продаж власної нирки йому загрожує покарання. Втім, вирок виявився надто м'яким. Відповідно до німецького законодавства, незаконна трансплантація органів карається позбавленням волі на строк до п'яти років.

Фахівці вважають, що включення аналогічної норми до Кримінального кодексу Республіки Молдови значно скоротило б кількість добровільних донорів, а, відповідно, і кількість злочинів, що скоюються у зв'язку з незаконною трансплантацією органів чи тканин людини.

Підсумкові зауваги

1. Примусове вилучення органів є злочином проти людства.
2. Органи влади і представники громадянського суспільства повинні співпрацювати, аби максимально ефективно виявляти випадки, пов'язані із незаконною трансплантацією.

3. Держави повинні зробити більш жорстким законодавство, спрямоване на протидію порушенням нормативно встановленого порядку трансплантації.

4. Заклади охорони здоров'я повинні провадити суворий облік джерел кожного трансплантата, а документи обліку повинні бути доступні для офіційних представників міжнародних правозахисних організацій.

5. Комерціалізація сфери трансплантології видається недопустимою.

1. Пильников Б. Врачи торговли человеческими почками // Эхо планеты. – 2003. – № 50.

2. Codul Penal al Republicii Moldova. Comentariu / Red. A. Barbăneagră. Editura ARC. 2003. – P. 329-331.

3. Уголовный Кодекс Украины: Научно-практический комментарий. – 3-е изд. / Ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 2003. – С. 334–335.

4. Артюшин О. Продал свою почку – в тюрьму // Эхо планеты. – 2003. – № 30. – С. 24.

5. Мэйтас Д., Килгур Д. Отчёт о проверке утверждений об извлечении внутренних органов у последователей Фалуньгун в Китае. Отава, 2006 г., 42 с. Перевод осуществлен по тексту оригинала, опубликованного на сайте <http://www.davidkilgour.ca>

Флоря В.

Принуждение лица к изъятию органов или тканей с целью трансплантации

Проанализированы особенности правового регулирования уголовной ответственности за совершение преступления, предусмотренного ст. 158 Уголовного кодекса Республики Молдова, а именно «Принуждение лица к изъятию органов или тканей». Охарактеризованы элементы состава этого преступления, осуществлен сравнительный анализ нормативно-обеспечения ответственности за совершение данного преступления по уголовному законодательству Российской Федерации, Румынии и Украины, а также изложены рекомендации по совершенствованию анализируемой сферы.

Ключевые слова: уголовная ответственность, трансплантация, преступление, изъятие органов или тканей.

Floria V.

Coercing a Person to Extract Human Organs or Tissue for Transplantation

The article elucidates peculiarities of legal regulation of criminal responsibility for a crime foreseen by Article 158 of the Criminal Code of Republic of Moldova, in particular «Coercing a person to extract human organs or tissue». Elements of this crime composition are characterized. Comparative analysis of the legal regulation of criminal responsibility for this crime under the laws of Russian Federation, Romania and Ukraine is carried out and recommendations as regards improving this sphere are provided.

Key words: criminal responsibility, transplantation, crime, extracting human organs or tissue.